

Új szelek fűjdogálnak kritikánkban. Az Új Symposium 26—27. számában nagyon érdekesen kerültek egymás mellé — és egymással szembe — a Varga Zoltán és Gobby Fehér Gyula új könyveiről szóló írások, s ez a konfrontáció hatalmas lépést jelent előre. A sablonok eltűnését, a differenciálódást bizonyítja, a nézetek összetettségének és összefüggéseinek jele. Persze az ilyen kritika nem volna lehetséges olyan irodalom nélkül, amely maga is differenciálódik, maga is egyre bonyolultabbá, gazdagabbá válik.

Nem lenne jó azonban, ha ennyiben maradnánk — a nézetek különbözőségénél. Tovább kell menni. Még több nézet kifejtésére, még több hangra van szükség, hogy teljes legyen a differenciálódás, ezután pedig meg kell találni annak módját, hogy megteremtjük az integrális képet. Ez már persze az irodalomtörténet feladata, s megvalósítására talán csak évtizedek múlva kerülhet sor. Az első lépések azonban már megtörténtek.

S hogy megtörténtek, egy életrevaló folyóiraté, az Új Symposiumé az érdem.

*

Megszűnt az Együtt, a Novi Sad-i rádió havi irodalmi folyóirata, mely az éter hullámain vitte közönségéhez az írók szavát, de vitte. A szerkesztő, Herceg János nem is búcsúzhatott el a mikrofon előtt hallgatóitól, hanem a nyomtatott szöveghez folyamodott, a Magyar Szóban írta meg az Együtt nekrológját.

Persze a rádiónak vannak követelményei, törvényszerűségei, ott gyakran kell változtatni a kifejezési formákat. És hát lehet, hogy találnak új formát az irodalomnak, mely az Együtt megszűntével otthontalanná vált a rádión. Lehet. Bennünket azonban most az érdekel, és irodalmunkat, egész közvéleményünket az kell hogy érdekelje: mi lesz az irodalommal az újvidéki rádión? Maradt ugyan a Lirai tízperc, amely túlnyomó részben külföldi költőket szerepeltet, maradt az Irodalmi kistükör, melyben hazai magyar író alig kap helyet. De már régebben megszűnt az Új könyv — új írás, mely a jugoszláviai magyar könyvkiadás legújabb termékeit mutatta be. S lehet-e más benyomása az embernek, mint az, hogy a Novi Sad-i rádió számára már megszűnt a jugoszláviai magyar irodalom is. Nem lesz egy kicsit korán?

(Merjük-e remélni, hogy mire ezek a sorok, melyeket 1967. szeptember 6-án vettem papírra, napvilágot látnak, pompás, új irodalmi műsorokkal örvendezteti meg hallgatóit a rádió?)

*

Nem akarunk úgy bókolni a Savremeniknek — s alapos okunk van rá —, mint a Telegramban Tomislav Sabljak tette, de a 8—9. számban közölt anyag a költészet érthetőségéről és érthetetlenségéről rendkívül izgalmas. Kiemelkedik Pavle Zorić tanulmánya. Itt most nem Zorić írásának problémájáról szólnék, hanem arról, hogy egy folyóiratban, melynek egyik szellemi atyja Milan Bogdanović volt, most — és épp Pavle Zorić! — leszámolnak Milan Bogdanović eszméivel; egy folyóirat, melyről be lehetett bizonyítani, hogy néhai Bogdan Popović nyomdokain halad, leküzdve a kísérteteket, a megfelelő helyre állítja az öregurat. És mást is a helyére állítanak: a modern költészet állítólagos érthetlenségéről szóló elméleteket. Nagyon helyes; kissé későn ugyan, de jobb, mint soha.

Mert van másna is példa.

A budapesti Nagyvilág az utóbbi hónapokban ankétot folytat a „rejtélyes”, „homályos”, „érthetetlen” irodalomról. Persze az ankétot még nem fejezték be, még sok mindent elmondhatnak a hozzászólók, de már most az az érzésem, hogy akármilyen bölcsen, érvekkel alátámasztva, alaposan, de fél kézzel csinálják, amint csinálnak. És fél szemmel. Tudniillik a másik fél szemükkel kacsintanak egyet, mintha azt mondanák: „azért mégiscsak az „érthető” irodalom az igazi. Játsszanak csak a gyerekek...”

Így persze nem lehet megszabadulni az előítéletektől, korlátoktól és mindattól, ami ennek a gondolatsornak a folytatását jelenti.

*

Lehet, hogy inkább a napisajtóba való, amit itt le fogok jegyezni, de mivel úgy érzem, hogy ez a rovat mindennapjaink krónikája és tükre is egy kissé, hát megírom, hogy rendkívül fontosnak tartom a Horvátországi Magyarok Szövetségének megalakulását. Az olaszoknak van nálunk hasonló szervezetük, talán annak a mintájára alakult meg a HMSZ is, de megalakult, s megalakulását csakis üdvözölhetjük.

A huszonnégy cikkelyből álló alapszabály sok érdekes tételt tartalmaz, többek között azt, hogy a Szövetség „azért jött létre, hogy elősegítse a Horvát SZK területén élő magyarok nemzeti kultúrájának fejlesztését... és kezdeményezze az összes ilyen irányú tevékenységeket, amelyek a Horvát SZK területén élő magyarság társadalmi, gazdasági és politikai fejlesztését szolgálják”. „A Szövetség feladatai” cím alatt a 3. cikkely tételesen felsorolja a szervezet tennivalóit, s ebben minden benne van, ami fontos.

Persze jó lenne, ha azok a szép célok, melyeket az alapszabályokban lefektettek, valósággá válnának, ha ez a szervezet mindemben teljesítené kötelességeit. S akkor talán példaként szolgálna ott, ahol ilyen szervezet nem alakult meg, talán nem is érzik szükségét, de ha volna, a dolgok is jobban mennének. Ha ugyanis azt akarjuk, hogy kulturális életünk megfelelő mértékben fejlődjön, akkor lenniük kell olyan fórumoknak, ahol erről beszélnek, tárgyálnak s határoznak is. S vannak problémák, melyekről — mielőtt képviseleti vagy más szervek elé kerülnek — nemzetiségi fórumon kell beszélni.

Ebben látom a Horvátországi Magyarok Szövetsége megalakulásának jelentőségét, s szeretném, ha munkája eredményes lenne.

*

Matija Bećković, aki arról híres, hogy jugoszláv Jevtusenkként transzba tudja ejteni a közönséget, nyilatkozott a Književne novine-nak. Az ember hol felháborodva, hol mosolyogva olvassa az interjút.

Felháborítja Bečković önteltsége, de mosolyog az ilyen nyilatkozatok célján. Felháborítja, hogy nálunk még ma is csak úgy letiltanak nevet a rádióban és tévében, de mosolyog Bečković logikai szaltó mortáléin. Felháborítja, hogy Bečković erőnek erejével mártírt akar csinálni magából, de azon már csak mosolyogni tud, hogy a nyilatkozatot a Književne novine is kihasználja: reklámot csinál magának. Mert azt állítja Bečković, hogy nyilatkozatát ma Jugoszláviában a Književne novinén kívül egyetlen lap sem közölné.

Bók ez vagy csúfolódás?

Egyébként arról, hogy bannak a rádióban és tévében néhány szerzővel, ha az igaz, amit a Belgrádi költő mondott, arról külön kellene írni.

Nem figyelőt.

Vádiratot.

*

Rózsa László dobrodoli tanító (ezt mondják róla, rossz volt, iszákos, verte a gyerekeket, nem tanított rendesen) elment a faluból, s helyébe nem jött senki. Egy rossz tanító helyett tanító nélkül maradt a falu huszonöt iskolaköteles gyermeke. Dobrodollal általában senki sem törődik, elfelejtették, lemondtak róla. Csak az egyház nem mondott le nyájáról. Tanítója nincs a falunak, de új templomot építenek, s oda jár majd a szomszéd falu papja. Egy falu elpártól a világtól, a siralom völgyétől, s már most, földi életében belép a mennyek országába. Ott megtanítják a népet imádkozni, énekelni, talán még inni-olvasni is.

Matuska Márton riportja a Magyar Szóban, akár mennyire csendes szavú is, riadóként hat. Mert iskoláinkban vannak pedagógusok, akiknek már nem jutott osztály, mivel mind kevesebb a gyermek. A tanítóképzők végzett növendékei nem kapnak állást, mert mind kevesebb osztályt kell nyitni. Dobrodolnak még sincs magyar tanítója. Igaz, a riport nyomán jelentkezett valaki, talán el is megy — jó lenne tudni a dobrodoli kisdiakok további sorsát!

És hány Dobrodol van még! Meg kellene azokat is találni, hátha azok is megtalálnák a maguk emberét, a maguk tanítóját!

*

A ponyvairodalom elterjedése, bunjázása miatt siránkozik a Politikában Risto Trifković, sorra veszi a ponyvakiadásokat, sorozatokat, értéktelenségüket bizonygatja, károosságukna figyelmeztet, amiatt panaszkodik, hogy a „komoly” irodalom a ponyva elterjedése miatt nem tud érvényesülni, s végül enyhe célzást tesz, hogy mindennek az élet, a társadalom az oka.

Míg Trifković cikkét olvastam, állandóan az volt az érzésem, hogy ezt már valahol olvastam. Ezek a gondolatok, ez a vélemény, ez a hang ismerős. Mintha a negyvenes évek elején olvastam volna hasonló riasztó sorokat a ponyvairodalom erkölcsromboló hatásáról, mintha a negyvenes évek végén is olvastam volna a ponyvairodalom népellenes, fertőző jellegéről... S most Risto Trifković. Ő mindenből csippent egy kicsit: egy kicsit erkölcsrombolónak, egy kicsit fertőzőnek tekinti a ponyvát.

Nem! Eszem ágában sincs a ponyva védelmére kelni! Csupán a dolgok realisabb felméréséért szállok síkra. Mert ahelyett, hogy a kórokozókat vizsgálánánk, ahelyett, hogy ellenmenget termelnénk, ahelyett, hogy az értékes irodalmat adnánk olcsón, megengedjük, hogy a ponyva

legyen olcsó. S ahelyett, hogy szórakoztató, mégis értékes regényeket írának s adnánk ki olcsó pénzért — belátjuk-e végre-velánára, hogy az is kell —, mi beállunk a sorba, oda, ahol páter ez meg ez állt, ahol egyik vagy másik kis Zsdanov állt, s kissé átalakítva, a régi frázisokat ismételtetjük. Ahelyett, hogy belátnánk, hogy a szépirodalomnak nem minden műve lehet tömegolvasmány, de mivel a tömeget nem lehet, nem szabad olvasmány nélkül hagyni, a ponyvairodalom áradata kényének-kedvének kiszolgáltatva, hát kell valamit adni helyette, mi, illetve Risto Trifković, siránkozunk.

Szürke, színtelen az életünk, mondja Risto Trifković, s a ponyvahősök jól jönnek, hogy érdekesebbé, színesebbé tegyék. Így van. És miért ne tegyék, ha nem teszi más?

Persze nem olyan borzasztó az egész, Trifković egy kis vaklármát csapott, hisz a reális helyzet az, hogy mindenki megkeresi (és megtalálja) a maga olvasmányát, azt, ami kell neki, s magunkra vesszünk, ha ezt nem tudjuk megadni mindenkinek. Ám a külföld, egy szomszéd ország példája mit bizonyít? Ott évekig, évtizedekig nem volt ponyva. Komoly és komor (már amilyen az élet), de nem mindig értékes könyvekkel tömték az olvasókat. És mi történt? A ponyva iránti érdeklődés, kereslet nőttön-nőtt. Ponyvaéhség lépett fel. Azoknak az olvasóknak, akik vagy csak hallomásból, vagy csupán egy-két könyvecskéből ismerik a ponyvát, most beszélhetünk, amit akarunk, azoknak ponyva kell, mert a ponyva tiltott gyümölcs. A ponyva elérhetetlen, s az ugyancsak színtelen, szürke életet érdekesebbé, változatosabbá, színesebbé teszi.

Vagy talán... Mégis divat, kordivat a ponyva, és nem lehet neki ellenállni, terjedésének nem lehet gátat vetni? Azt hiszem, erről is szó van egy kicsit. Mindenesetre, amit legfontosabbnak látok: nem olyan fekete az ördög, amilyennek Risto Trifković festi, és ha valakit okolni lehet a helyzetért, akkor az valóban maga az élet, de azok is, akik csupán siránkoznak. Biztos van valami titkolnivalójuk. Egy kis lelkiismeret-furdalásuk is talán.

Tomán László